

Henryka Długosz-Biłous, Paweł Biłous

Aktywność twórcza a problemy życiowe młodzieży w wieku dorastania

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 12,
161-166

1999

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Henryka Długosz-Bitous

Paweł Bitous

AKTYWNOŚĆ TWÓRCZA A PROBLEMY ŻYCIOWE MŁODZIEŻY W WIEKU DORASTANIA

W ostatnich latach bardzo intensywnie rozwija się psychologia twórczości. Coraz więcej badaczy podziela stanowisko psychologów humanistycznych, że twórczość – to zjawisko powszechne i do twórczości zdolny jest każdy człowiek (W. Dobrołowicz 1982; S. Popek 1988 i in.). Analizy psychologiczne twórczości uwzględniają następujące aspekty tego zjawiska: twórczy wytwór, twórczy proces, twórcza osobowość, zewnętrzne warunki twórczości (A. Strzałecki 1969 i in.). Określając twórczość jako to co nowe i wartościowe społecznie (m.in. Z. Pietrasiński 1969; E. Nęcka 1987), nie wypracowano precyzyjnych kryteriów oceny poziomu twórczości. Analizując stan badań z zakresu psychologii twórczości, E. Nęcka (1987) wykazuje, że nie ustalono: Czy wytwór nowy oznacza także oryginalny, jednostkowy, nietypowy? Jak sprawdzić wartość (użyteczność) społeczną w perspektywie historycznej? Jakie są mechanizmy twórczości (np. specyfika procesów przetwarzania informacji, rola intuicji, emocji i motywacji, wiedzy i umiejętności)? W czym przejawia się twórcza osobowość (czy można mówić o twórczej osobowości osób jedynie potencjalnie twórczych)? Jaka jest rola warunków zewnętrznych (czy stymulują, czy hamują twórczość)? Jak wpływa na twórczość sytuacja stresowa?

Chociaż od czasu ukazania się artykułu E. Nęcki upłynęło 10 lat i opublikowano wiele nowych prac, wątpliwości nie zostały rozstrzygnięte.

Wiadomo, że twórczość można realizować w każdej dziedzinie ludzkiego działania, a jej rodzaje są różnorodne (rysunkowa, muzyczna, konstrukcyjna, literacka, naukowa i inne). Naszym zdaniem, twórczość może być realizowana oraz potencjalna. Dlatego analizujemy aktywność twórczą w trzech płaszczyznach:

1. W podejmowaniu twórczej działalności, prowadzącej do wytworów.
2. W przyjęciu twórczej postawy (twórczego stosunku do rzeczywistości).
3. W twórczym myśleniu (płynnym, giętkim i oryginalnym).

Na obecnym etapie rozwoju cywilizacji niezbędni są ludzie aktywni twórczo. Jednak ten rozwój cywilizacji powoduje wiele trudności życiowych każ-

dego członka społeczeństwa, a zwłaszcza młodzieży w wieku dorastania (S. Baley 1958; *Badania...* 1993 i in.). Dla opisu trudności w jednej sferze działalności przyjmujemy termin „problem życiowy” (por. M. Kulczycki 1982; P. Gerstmann 1987). Funkcjonowanie człowieka w sytuacji trudnej, który natrafia na problemy życiowe i przeżywa je, opisujemy i analizujemy jako proces rozwiązywania problemów. Takie podejście nie jest tak popularne, jak badania nad sytuacją stresową i radzeniem sobie ze stresem, czy badania nad wydarzeniami krytycznymi i zmaganiem się, ale właśnie ono pozwala poznać znaczenie twórczości dla funkcjonowania człowieka w sytuacjach trudnych.

Aktywności twórczej poświęcono wiele prac naukowych, natomiast zagadnienie twórczego rozwiązywania problemów życiowych człowieka ciągle wymaga badań.

Celem naszych badań było sprawdzenie, czy i w jaki sposób aktywność twórcza młodzieży szkolnej wpływa na dostrzeganie i rozwiązywanie przez nich problemów życiowych. W trakcie badań staraliśmy się wyjaśnić:

1. Czy istnieje związek między działalnością twórczą a dostrzeganiem i rozwiązywaniem problemów życiowych?
2. Czy twórcze postawy wpływają na dostrzeganie i rozwiązywanie problemów życiowych?
3. Czy istnieje związek między poziomem myślenia twórczego a dostrzeganiem i rozwiązywaniem problemów życiowych?

Przystępując do badań, wysunęliśmy hipotezę, że istnieje związek między problemami życiowymi młodzieży szkolnej a jej aktywnością twórczą w sferze działania, postaw, myślenia. W badaniach uczestniczyło 121 osób (70 dziewcząt i 51 chłopców). Byli oni uczniami drugich klas (16–17 lat) liceum ogólnokształcącego, technikum chemicznego, zasadniczej szkoły zawodowej lub też uczęszczali do Młodzieżowego Domu Kultury (M. Szewczyk 1995). W celu rozwiązania podjętego w pracy problemu posłużono się metodą sondażu diagnostycznego. Aktywność twórczą badanych analizowano, uwzględniając działania – na podstawie danych uzyskanych w ankiecie, dotyczącej dziedzin, w których realizują swoje pasje. Postawy twórcze/odtwórcze zbadano kwestionariuszem KANH (S. Poppek 1987), natomiast myślenie twórcze (płynność, giętkość, oryginalność) określono na podstawie wyników testów twórczości.

Dane na temat problemów życiowych (ich liczby i rodzaju) uzyskano dzięki zastosowaniu listy 100 Trudności Życiowych (LTŻ). Ocena wysuwanych przez młodzież pomysłów radzenia sobie w zaproponowanych przez badającego praktycznych sytuacjach problemowych pozwoliła poznać poziom oryginalności rozwiązywania problemów życiowych.

Aktywność twórcza młodzieży szkolnej przejawia się w działalności w następujących dziedzinach: muzyka (17,80%), film (14,03%), sport (13,80%),

książka (11,80%), taniec (8,01%), informatyka (7,12%), plastyka (5,56%), fotografika (4,45%), poezja (4,23%), technika (3,56%), modelarstwo (1,78%), inne (7,79%). Spośród badanej młodzieży 75,20% osób ujawniło postawę twórczą (zachowanie heurystyczne i nonkonformizm), a 24,80% – postawę odwrotną (zachowanie algorytmiczne i konformizm).

Twórczość przede wszystkim przejawia się poprzez twórcze myślenie (płynność, giętkość i oryginalność). W zakresie płynności myślenia wyniki niskie osiągnęło 42,15% badanych, przeciętne – 42,15% i wysokie – 15,70%. W zakresie giętkości myślenia wyniki niskie uzyskało 40,50% osób, przeciętne – 43,80% i wysokie – 15,70%. W pomiarze oryginalności myślenia niski poziom wykazało 38,84%, przeciętny – 45,45% i wysoki – 15,71% badanych.

Analiza aktywności twórczej młodzieży szkolnej wskazuje, że najwyższy poziom tej aktywności (działania, postaw, myślenia twórczego) przejawiają uczniowie uczęszczający na zajęcia do Młodzieżowego Domu Kultury, a najniższy – uczniowie zasadniczej szkoły zawodowej.

Badania problemów życiowych młodzieży szkolnej pozwoliły na wyłonienie następujących kategorii problemów: społeczno-polityczne (10,37%), dotyczące życia codziennego (10,37%), wyglądu zewnętrznego (10,22%), spraw finansowych (9,53%), społeczno-rodzinne (9,10%), emocjonalno-uczuciowe (8,90%), związane z rozwojem osobistym (8,72%), szkolne (8,50%), egzystencjalne (8,08%), zdrowotne (6,03%), inne (10,00%). Okazało się, że uczniowie różnych typów szkół mają odmienne problemy. Najwięcej ich ujawniła młodzież z technikum chemicznego, najmniej zaś – młodzież z liceum ogólnokształcącego.

Dla wyjaśnienia zależności między aktywnością twórczą młodzieży szkolnej a jej problemami życiowymi uwzględniono poziom działalności twórczej i wyodrębniono osoby bierne oraz aktywne twórczo. Osoby bierne mają więcej problemów życiowych (51,90%) i najczęściej dotyczą one spraw życia codziennego (11,13%), a najrzadziej – zdrowia (7,06%). Natomiast osoby aktywne twórczo dostrzegają mniej problemów życiowych (48,10%). Ich problemy najczęściej są związane z wyglądem zewnętrznym (10,79%), a najrzadziej – podobnie jak u uczniów biernych – ze zdrowiem (5,77%). Ocena oryginalności rozwiązywania tych problemów przez młodzież aktywną i bierną twórczo wykazała: 14,70% osób aktywnych uzyskuje wysokie wyniki, a biernych – tylko 9,10%. Osoby działające twórczo wykazały się wyższym, niż osoby bierne, poziomem oryginalności przy rozwiązywaniu problemów: finansowych, szkolnych, społeczno-rodzinych, związanych z rozwojem osobowości i społeczno-politycznych. Natomiast osoby nie działające twórczo osiągnęły wyższy, niż osoby aktywne, poziom oryginalności przy rozwiązywaniu problemów zdrowotnych, emocjonalno-uczuciowych i związanych z wyglądem zewnętrznym.

Mniej problemów życiowych mają osoby wykazujące twórczą postawę (48,60% ze wszystkich ujawnionych problemów). Są to najczęściej problemy społeczno-polityczne (10,67%), a najrzadziej – zdrowotne (6,16%). Osoby o postawie twórczej dostrzegają 51,40% problemów i najczęściej są to problemy dotyczące życia codziennego (10,45%), a najrzadziej – zdrowotne (5,66%).

W grupie osób o postawach twórczych 16,90% badanych rozwiązywało podane problemy w sposób bardzo oryginalny, natomiast w grupie osób o postawach odtwórczych tylko 7,20% badanych podało rozwiązania o wysokim poziomie oryginalności. Zatem badani wykazujący postawę twórczą osiągnęli wyższy poziom oryginalności przy rozwiązywaniu każdego z podanych problemów.

Analiza danych dotyczących myślenia twórczego wykazała, iż cechy tego myślenia mają wpływ na dostrzeganie i rozwiązywanie problemów życiowych przez młodzież.

Osoby badane o wysokim poziomie płynności myślenia dostrzegają więcej problemów życiowych ($\bar{x} = 469,9$), niż osoby wykazujące niską płynność ($\bar{x} = 429,9$). Młodzież charakteryzująca się wysokim poziomem płynności myślenia dostrzega najwięcej problemów dotyczących wyglądu zewnętrznego (10,90%), natomiast o niskim poziomie płynności – problemów społeczno-politycznych (10,77%). Niezależnie od poziomu płynności myślenia najrzadziej wymieniano problemy zdrowotne.

Badani o wysokim poziomie giętkości myślenia dostrzegają więcej ($\bar{x} = 472,3$) problemów życiowych, niż osoby wykazujące niską giętkość ($\bar{x} = 400,7$); młodzież o dużej giętkości myślenia najczęściej wskazywała na problemy z wyglądem zewnętrznym (10,84%), o niskiej zaś – na społeczno-polityczne (10,90%). Problemy zdrowotne były najmniej istotne w obu grupach badanych.

Badanie oryginalności myślenia wykazało, że osoby o wysokim poziomie tej cechy dostrzegają mniej problemów życiowych ($\bar{x} = 384,5$) niż osoby o niskim poziomie ($\bar{x} = 445,2$). Uczniowie, którzy charakteryzowali się wysokim poziomem oryginalności myślenia, najczęściej mieli problemy związane ze sprawami życia codziennego (11,15%), najrzadziej – zdrowotne (6,01%); z niską oryginalnością myślenia – problemy społeczno-polityczne (11,03%), mniej także problemów zdrowotnych (5,17%).

Na podstawie przeprowadzonych badań, stwierdzić należy, że najczęściej bardzo oryginalne rozwiązania problemów życiowych proponowane były przez osoby o wysokim poziomie płynności (22,90%), giętkości (18,42%), oryginalności myślenia (22,33%), a najrzadziej – o niskim poziomie płynności (7,90%), giętkości (10,20%) i oryginalności myślenia (7,50%).

Podsumowanie wyników

Przedstawione dane i dokonane analizy potwierdzają hipotezę na temat związku między aktywnością twórczą młodzieży szkolnej a dostrzeganiem i rozwiązywaniem problemów życiowych, gdyż:

1. Osoby działające twórczo dostrzegają mniej problemów życiowych, wymieniają inne problemy życiowe, rozwiązują je bardziej oryginalnie, niż osoby bierne twórczo.

2. Osoby przejawiające postawy twórcze dostrzegają mniej i inne problemy, niż osoby o postawach odtwórczych. Rozwiązania tych problemów przez młodzież o postawach twórczych są bardziej oryginalne.

3. Wysoki poziom takich cech myślenia twórczego, jak: płynność i giętkość, sprzyja dostrzeganiu większej liczby problemów życiowych, natomiast wysoki poziom oryginalności myślenia wiąże się z dostrzeganiem mniejszej liczby problemów. Osoby, różniące się poziomem myślenia twórczego, natrafiają na różne problemy życiowe. Najbardziej oryginalne rozwiązania problemów życiowych podają osoby o wysokim poziomie rozwoju myślenia twórczego (płynności, giętkości, oryginalności).

Wnioski końcowe

1. Uzyskane wyniki, dotyczące dostrzegania i rozwiązywania problemów życiowych przez osoby różniące się aktywnością twórczą, uzasadniają potrzebę stymulowania rozwoju twórczości u dzieci i młodzieży (twórczej działalności, twórczych postaw i twórczego myślenia).

2. Uważamy, że ukierunkowanie aktywności na działalność twórczą powinno rozpoczynać się od najwcześniejszych etapów rozwoju osobowości dziecka. Ukierunkowanie musi tak przebiegać, aby prowadziło do powstawania wytworów, zaspokajało pasje i zainteresowania i przez to dostarczało satysfakcji pobudzającej do kontynuowania tej działalności jako najkorzystniejszej dla rozwiązywania problemów życiowych.

3. Z punktu widzenia radzenia sobie przez młodzież w sytuacjach trudnych korzystne jest także kształtowanie i propagowanie twórczych postaw, gdyż sprzyjają one kształtowaniu odporności na trudności życiowe (osoby o postawach twórczych dostrzegają mniej problemów życiowych, niż osoby o postawach odtwórczych), a zarazem wiążą się z twórczym ich rozwiązywaniem.

4. Nie kwestionując podstawowego znaczenia skutecznego oraz adekwatnego do sytuacji radzenia sobie z trudnościami, widzimy potrzebę szerokiego wykorzystania psychodydaktyki kreatywności w edukacji dzieci i młodzieży jako metody przygotowania także do twórczego rozwiązywania problemów ży-

ciowych.

5. W programach przygotowania nauczycieli należałoby uwzględnić praktyczne zajęcia rozwijające umiejętności twórczego rozwiązywania problemów.

Literatura

- Badania nad rozwojem w okresie dorastania* (1993) red. Z. Smoleńska, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, Warszawa.
- Baley S. (1958) *Psychologia wieku dorastania*, „Psychologia Wychowawcza”, nr 1.
- Dobrołowicz W. (1982) *Psychologia twórczości (w zarysie)*, WSP, Kielce.
- Gerstmann P. (1987) *Udział czynności twórczych w rozwiązywaniu problemów życiowych*, „Kieleckie Studia Psychologiczne”, nr 2, s. 163–175.
- Kulczycki M. (1982) *Psychologiczne aspekty rozwiązywania problemów życiowych*, w: *Aktywność człowieka i osobowość jako przedmiot psychologii i podstawowe zagadnienia psychologii klinicznej*, red. S. Gerstmann, UŁ, Łódź.
- Nęcka E. (1987) *Czego nie wiemy o twórczości?*, „Przegląd Psychologiczny”, nr 2.
- Pietrasiniński Z. (1969) *Myślenie twórcze*, PZWS, Warszawa.
- Popek S. (1988) *Zdolności i uzdolnienia twórcze – podstawy teoretyczne*, w: *Aktywność twórcza dzieci i młodzieży*, red. S. Popek, WSiP, Warszawa.
- Popek S. (1987) *Z badań nad zdolnościami i uzdolnieniami specjalnymi młodzieży*, UMCS, Lublin.
- Strzałecki A. (1969) *Wybrane zagadnienia psychologii twórczości*, PWN, Warszawa.
- Szewczyk M. (1995) *Dostrzeganie i rozwiązywanie problemów życiowych a poziom twórczości u młodzieży miejskiej*, nie publ. praca magist. WSP, Kielce.